

FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

KOVÁCS ISTVÁN

Wincenty Budzyński (Biberstein) Magyarországi küldetése

Wincenty Budzyński a lengyel emigráció konzervatív szárnyának, az Adam Jerzy Czartoryski herceg által vezetett Hôtel Lambert ügynökeként nem játszott olyan szerepet 1849 tavaszán és nyarán, mint az övééhez hasonló küldetéssel ugyanebben az időben Magyarországra jött Ludwik Bystrzonowski vagy Władysław Zamojski. 1849 decemberében fogalmazott és megbízójának, Czartoryski hercegnek küldött beszámolója, s benne a magyar forradalom vezetőinek jellemrajzfüzére ennek ellenére adalékul szolgálhat a szabadságharc alatti külkapcsolatok történetéhez. Az Hôtel Lambert minden ügynöke jelentéseit az ekkor már hetvenkilenc éves Czartoryskinak címezte, aki a lengyel nemzet legtekintélyesebb, leggazdagabb képviselője volt Európában. Tekintélyének megalapozásához az is hozzájárult, hogy I. Sándor cár barátjaként 1802-től néhány éven át az Orosz Birodalom külügyminiszter-helyettese, illetve külügyminisztere is volt. Napóleontól távol tartva magát megőrizte a cár bizalmát, s így nagy szerepet játszott a liberális alkotmánnyal rendelkező Lengyel Királyság létrejöttében – az Orosz Birodalom határain belül. Mivel 1831 telén a lengyel nemzeti kormány elnöke lett, emigrációba kényszerült. Ettől kezdve lett a lengyel emigráció befolyásos konzervatív szárnyának vezetője volt.

Az 1815-ben Oroszország Volhíniai tartományában született Wincenty Budzyński az 1830/31-es lengyel szabadságharcban a volhíniai lovascsapatban szolgált hadnagyként, s a Wola Solecka-i összecsapásban súlyosan megsebesült. Helytállásáért arany érdemkereszttel tüntették ki. Miután Samuel Rózycki tábornok különítményével átszorították Galíciába, egy lebergi kórházban gyógyították. Felépülése után bekapcsolódott a Lengyel Nép Társasága által szervezett galíciai összeesküvő mozgalomba. 1834 márciusában bekövetkezett letartóztatása után két évig tartották vizsgálati fogságban, s miután elítéléséhez nem rendelkeztek kellő bizonyítékokkal, kiutasították Galíciából. Előbb Londonban, majd Brüsszelben telepedett le, ahol kapcsolatba került Joachim Lelewel történészprofesszorral, aki az 1820-as években előbb a Vilnai Egyetemen, majd a Varsói Egyetemen oktatott, s nagy befolyása volt a lengyel diákifjúságra. A lengyel szabadságharc alatt a radikális nézeteket hirdető Lengyel Hazafiak Társaságának vezetője volt. Wincenty Budzyński Lelewel szellemi befolyására írta meg a *Lechia w IX wieku (Lechia a IX. században)* című történelmi regényét, amely 1843-ban Lipcsében látott napvilágot. 1844-ben Párizsba költözött, ahol Czartoryski híve és munkatársa lett.

A Czartoryski támogatásával Biberstein névre kiállított útlevéllel 1848. október 4-én utazott Franciaországból az Isztambulban működő Főügynökséghez, más néven: Keleti Ügynökséghez. Az ügynökséget 1841-ben a Czartoryski-vezette párizsi Hôtel Lambert hozta létre azzal a céllal, hogy koordinálja és ellenőrizze az Oszmán Birodalom területén működő ügynökeinek tevékenységét. Az ügynökök működésének célja a balkáni szláv

népek körében és a Kaukázusban az orosz befolyás kiiktatása, kompromittálása, a török és orosz ellentétek háborúvá szítása volt. A Főügynökséget, amelyet egy idő után a francia kormány támogatott, Michał Czayka-Czaykowski irányította, aki 1850 decemberében áttért az iszlámra és felvette a Mehmed Sadyk pasa nevet.

Mivel Budzyński eredeti moldvai missziója a román nemzeti mozgalmak elhalása miatt értelmét veszítette, Czayka-Czaykowski azzal bízta meg, hogy Belgrádon keresztül jusson el Magyarországra. Az ügynökség belgrádi képviselőjét egy 1831-es lengyel tiszt, Ludwik Zwierkowski, „Lenoir” (Karakrak bej) vezette. Budzyński 1848 decemberében Belgrádban találkozott Czartoryski befolyásos ügynökével, a lengyel szabadságharc ezredesével, Ludwik Bystrzonowskival, aki bemutatatta őt Rajačić szerb pátriárkának. Azzal a megbízással küldte őt Magyarországra, hogy felderítse és előkészítse az ő későbbre tervezett utazásának és működésének terepét.

Budzyński 1849. január 4-én kelt útra Magyarországra. Pétervárad parancsnoka, az éppen akkor tábornokká kinevezett Csuhá Antal gyanakodva fogadta, mivel nem tárhatta fel előtte utazásának igazi célját, s csak vonakodva engedte tovább. Végül nem jutott el Debrecenbe, s Bajáról anélkül tért vissza Péterváradon keresztül Belgrádba, hogy Bystrzonowski megbízatásának eleget tett volna. Emiatt a kettejük közötti viszony megromlott. Budzyński másodszor Czartoryski belgrádi megbízottjának, Ludwik Zwierkowskiéknak, Lenoirnak a megbízásából kelt át Magyarországra, hogy Dembiński mellett a Keleti Ügynökséget képviselje. Június 15-én érkezett Pancsovára, amelynek Bem megbízásából honfitársa, Aleksander Iliński őrnagy volt a térparancsnoka. Ő sem tudta Kohlmann József ezredesnek, a térségben állomásozó magyar erők parancsnokának Budzyński iránt – Bystrzonowski hatására – fellobbant gyanúját eloszlatni. „Biberstein szorult helyzetben van, minthogy Bystrzonowski egy garast se adott neki...” – jelentette Iliński Lenoirnak. Emiatt Budzyński sietve elhagyta Pancsovát és Szegeden át Pestre utazott, ahová június 21-én érkezett meg. Kossuthal nem tudott találkozni, de Dembińskiben szívélyes pártfogóra talált. Formálisan az ő megbízásával és szerény anyagi támogatásával (25 forint) hagyta el július elején Pestet s utazott Szegeden át Erdélybe, hogy Bemnek felajánlja szolgálatait.

Július utolsó hetében érkezett Kolozsvárra, ahol kapcsolatba került a szerveződő erdélyi lengyel légió vezetőivel. A Bimmel létrejöhethető találkozás céljából vállalta, hogy Dionizy Zarzycki alezredes jelentését futárként továbbítja a lengyel altábornagynak. Július 31-én késő este érkezett Székelykeresztúrra, ahol csak pár szót tudott váltani a segesvári csatáról éppen kimentett Bimmel. A leírt jelenet is a lengyel tábornok hihetetlen lelkierejét, tettekézségét tanúsítja. Másnap és harmadnap Marosvásárhelyen találkozott vele. Tanácsára visszatért Kolozsvárra, s belépett a lengyel légió Leon Czechowski őrnagy parancsnoksága alatt szerveződő 2. zászlóaljába, amelynek hadbírója lett. Kolozsvár feladása után e zászlóalj kötelékében vett részt a Bánffyhunad és Csucsá térségében vívott augusztus 16-i és 17-i ütközetekben. Az erdélyi lengyel légió egységei Zsibónál nem tettek le a fegyvert, hanem visszavonultak Nagybányára, s ott szóródtak szét.

Nagybányáról Leon Czechowskival együtt kalandos utakon jutott el Sziléziába. Mélyen emlékezetébe vésődött a magyar lakosok segítőkészsége. Wrocławon át utazott tovább Párizsba, ahol egy táviróirodában dolgozott. 1850-ben megnősült: francia nőt vett el feleségül. 1854-ben a *Wiadomości Polskie* című lengyel nyelvű újságot szerkesztette, s kapcsolatot tartott a krími háborúban politikai és katonai szerepet vállalt, lengyel had-

erőt szervező Władysław Zamojski tábornokkal, aki Czartoryski herceg megbízásából 1849 nyarán több hetet töltött Magyarországon, s címzetes honvédezedesként több csatában, ütközetben részt vett. Kossuth később általa teremtett kapcsolatot Czartoryskival. Budzyński 1866 májusában egy párizsi elmeógyógyintézetben halt meg.

Életéről – s annak magyar vonatkozásairól – bátyjának, Michał Budzyńskinak a *Wspomnienia z mojego życia (Visszaemlékezések életemre – Paryż, 1852)* című könyvében találunk adalékokat. Magyarul Divéky Adorján 30 oldalas kézírásos fordítása megtalálható az MTA Történettudományi Intézete Könyvtárában. Jelzete: B VII/a/92. Címe: *Visszaemlékezések életemből c. emlékiratainak a magyar szabadságharcra vonatkozó részei*. Az alább közölt jelentés a krakkói Czartoryski könyvtár kéziratárában található. Jelzete: BCz rkps 5428 s. 603–619.

FORRÁSKÖZLÉS

Budzyński Wincenty Beszámoló a magyarországi küldetéséről

1848 decemberében az alábbiakat közölte velem Bystrzonowski úr;¹ utazzak Magyarországra azzal a megbízásával, hogy kitudakoljam, a magyarok nem lépnek-e egyezsége Ausztriával, s tárgyalni lehetne-e velük a szlávokkal való megegyezés céljából. E megbízás arra korlátozódott, hogy készítsem elő a terepet Bystrzonowski úr számára. – A vállalkozást azonban csak január 4-re készítették elő nekem. Ez elsősorban a Teleki úrnak² a Kossuth úr részére címzett levelét jelentette, míg a szokásos instrukciót Fabres úr³ Batthyány miniszter⁴ úrnak és a bécsi francia nagykövetnek⁵ címzett levelei alkották.

Rajačić pátriárka,⁶ akinek Bystrzonowski úr elutazásom előtt bemutatott, a velem folytatott beszélgetésben kerülni látszott, hogy a magyarokról és a magyarországi utazásomról szót ejtsen, semmi másról nem beszélt, csak arról, hogy a kremsieri birodalmi gyűlésen⁷ a lengyel és a szláv küldötteknek testvériesen össze kell fogniuk. Könnyen észrevehető volt, hogy csak a kompromittálódástól való félelmében nem beszélt a magyarokkal való előnyös kiegyezés szükségességéről, a hozzájuk való közeledésről, s arról, hogy

¹ Bystrzonowski, Ludwik Tadeusz (1898–1878): a lengyel szabadságharc ezredese. Az emigrációban 1833-tól Czartoryski híve és ügynöke. 1848-ban azt hirdette, hogy Ausztriával szemben a szlávok ellenében is a magyarokat és a galíciai lengyeleket kell támogatni. 1849-ben közvetíteni igyekezett a magyarok és szerbek, illetve a horvátok között. Részletes életrajzát lásd: *Bona* 2015. I. 215. o. és *Kovács* 2015. 139–141. o.

² Teleki László (1811–1861): 1848 augusztusától a magyar kormány párizsi diplomáciai megbízottja. Több lengyel tisztet megnyert a magyar ügynek, többek között Henryk Dembiński tábornokot és Henryk Ludwik Rembowski őrnagyot is.

³ Favre Gabriel Claude Jules (1809–1880): ügyvéd, republikánus országgyűlési képviselő.

⁴ Feltehetően Batthyány Lajosról van szó, mivel Batthyány Kázmér ekkor még nem volt miniszter.

⁵ La Cour, Edouard de, bécsi francia követ.

⁶ Rajačić, Josif (1785–1861): szerb pátriárka, 1849. február közepétől az ideiglenes szerb vajdasági kormány elnöke.

⁷ A birodalomnak az Olmützbe menekült császári udvar befolyás alatt lévő, a Magyar Királyságot magába nem foglaló parlamentje, amely 1848. november 25. és 1849. március 7. között működött a kremsieri érseki palotában egy birodalmi alkotmány kidolgozása céljából. Ferenc József fegyveres erővel feloszlatta.

nem bízik a bécsi udvarban. – Amikor megmutatta a császárnak hozzá intézett, ígéretekben bővelkedő levelét, hozzátette: „Most már lehetetlenség, hogy bennünket becsapjanak, nem igaz?”⁸ Ezután szerfelett szívélyesen vett tőlem búcsút és útlevelemet vízummal ellátva utasításba adta, hogy a szerb előőrsök engedjenek át.

A péterváradai erőd új parancsnoka, Csuha ezredes⁹ nagyon gyanakodva fogadott, s mivel nem árulhattam el utazásom célját, tőle se tudhattam meg azon kívül semmi mást, mint hogy őszinte elhatározás az Ausztria elleni harc. – A Pesttől nyolc mérföldre Baja városáig tartó utazásom során semmi különös nem történt. – Csak Baján tudtam meg teljes bizonyossággal, hogy Windisch-Grätz már Pesten van, s Buda puskalövés nélkül megadta magát. Alaposabb tájékozódás végett 24 órára megálltam Baján. – Ebben a helyzetben a Pestre való utazás teljességgel értelmét veszítette. A Debrecenbe menetel, ahol a magyar kormány tartózkodott, Magyarországon szerfelett gyanúsnak tűnhetett fel a mindenütt osztrák ágensek után szimatoló magyar hivatalokban. – Már én is észrevettem, hogy nyomoznak utánam. Így elhatároztam, hogy az általam kívülről tudott instrukciókat tartalmazó kevésbé fontos papirokat megsemmisítem. – Másnap, amikor úgy döntöttem, hogy visszatérek Péterváradra, hogy bizalmas megbeszélést folytassak a várparancsnokkal, akinek tisztességességéről meggyőződtem, reggel tízkor megláttam egy káplárt és két katonát, amint egy polgári személy társaságában kvártélyom felé tartanak. Csak annyi időm maradt, hogy a Kossuthnak címzett levelet megegyem. Pár perccel később letartóztattak, s miután holmimat átkutatták, a térparancsnokságra kísérték. – Ez osztrák intrika eredménye lehetett, mivel a térparancsnok családja és háza Bécsben volt. Úgy vélem, hogy nem a magyar lélek diktálta letartóztatásomat, s a magyarok egynémelyike, ha nem is hangosan, szót emelt a térparancsnok eljárása ellen, ami megerősített hamisságáról kialakított véleményemben. A jobb érzésű magyarok erélytelenségét az osztrákok közlekedése által kiváltott félelemmel magyaroztam. – Történt mindez az osztrákok intrikája vagy a magyarok gyanakvása, kíváncsisága következtében. Fabres úr leveleinek köszönhetően, amelyek francia nemzetiségemet igazolták, egykettőre szabad lábra helyeztek.

Elhagytam Baját, s mivel a Debrecenbe utazást haszontalannak, mi több a Bystronowski úr által rám bízott misszió szempontjából idővesztésnek tartottam, visszatértem Péterváradra, hogy ott tájékozódjam alaposabban a dolgok állás felől és alapozzam meg ama, időközben kialakított meggyőződésemet, hogy az ország szembeszáll ellenségével, s végre feltárjam kilétemet Csuha várparancsnoknak és tárgyaljak vele, amikor az éjszakai szálláshelyemen szerencsés véletlennek köszönhetően megismerkedtem Wells őrnaggyal,¹⁰ aki korábban Kossuth mellett szolgált, s akinek hazafiságáról útközben sokat hallhattam, s akinek jó szelleméről rövid időn belül meggyőződhettem.

⁸ Ez valószínűleg I. Ferenc József 1848. december 15-én Rajačićhoz intézett levele volt, amelyben jóváhagyta a vajdaválasztást, s ígéretet tett a szerbek jogegyenlőségére. Közli: *Thim* 1930. 252. o.

⁹ Csuha Antal (1794–1867): 1844-től őrnagy és zászlóaljparancsnok a Péterváradon szolgáló Dom Miguel gyalogezrednél. 1848 nyarán mint cs. kir. alezredes az óbecsei dandár szervezőjeként és parancsnokaként részt vesz a délvidéki harcokban. Október végétől honvédezredes, december végétől Pétervárad parancsnoka. 1849. január 1-jétől tábornok. Mivel hajlandóságot mutat a vár feladására, Pétervárad március 27-ei felmentése után leváltják posztjáról. Május közepén nyugállományba helyezik. *Bona* 2015. I. 114. o.

¹⁰ Welsz (1849 Sziklai) János (1806–1884): a 12. huszárezred nyugalmazott főszázadosaként lép 1848 októberében a Győrben alakuló 23. honvédszászlóaljba. December 23-tól az észéki várban szolgáló 51. honvédszászlóalj parancsnoka. 1849. január 1-jén betegszabadságot kapva Szegedre utazik. A tavasz folyamán Eger város térparancsnoka. Július végétől a Szegednél összpontosított főszeregen szolgál. *Bona* 2015. II. 591–592. o.

A gyors ismeretséget kölcsönös bizalom koronázta meg, sürgetett az idő, s különben is legfeljebb csak magamat kockáztattam. Emellett figyelmeztettem Wells őrnagyot, hogy franciaként érdeklődöm a magyar ügy iránt, s annak kipuhatólása céljából keltem útra, hogy a magyarok hajlandók-e szükséges engedményeket tenni a szlávokkal való kiegyezés céljából. Ha igen, akkor az egyik legkiválóbb francia férfiú, a Macaire nevű úr,¹¹ aki most Belgrádban tartózkodik, maga jön el, hogy titokban közvetítsen a francia kormány nevében. Végezetül pedig, amennyire én tudom, maga a Pátriárka is hajlandó a magyarokkal való tárgyalásra, jóllehet az attól való félelem, hogy Ausztria szemében kompromittálódik, visszatartja őt a határozottabb lépéstől. – Kértem Wells urat, hogy szóbeli közlésemet azonnal küldje el futárral Kossuthnak, s hogy arról Dembiński tábornokot is tájékoztassa, ha az éppen Debrecenben tartózkodik.¹² Minderre – a szükséges feljegyzést elkészítve – lelkesen és ünnepélyesen elkötelezte magát. Kértem, hogy a magyar kormány a szlávokkal való megegyezési készségéről adandó válaszát titokban küldje meg Belgrádba a francia konzul címére, s benne ne tegyen említést Macaire úr nevééről, azért, hogy Belgrádban tartózkodása, és a pátriárkához valamint a szerb kormányhoz való bejáratossága le ne lepeződjék.

A szerbekkel történtek részleteiről folytatott beszélgetésemben Wells úr megfontoltnak mutatkozott, e kérdést ugyanolyan szempontból közelítette meg, mint ahogy azt Teleki gróf a Herceg úrnak bemutatta. Befejezésül azt tanácsoltam neki; ahhoz, hogy véget vessenek a muszka-osztrák intrikáknak, Fehértemplomból és Péterváradról és Zimonyból közvetlenül Török Szerbia kormányával kell tárgyalni, mivel az a mostani események hajtómotorja, s most jó szívvel hajlik a magyarokkal való tárgyalásokra. – Wells úr elárulta, hogy a magyaroknak nincs kellő erejük, hogy arra ilyesfajta vállalkozásba fogjanak. Arról is biztosított azonban, hogy sem Windisch-Grätz, sem Jellačić¹³ nem nyomul be a Bánságba, mivel a hátukba oly magyar erők lennének, amelyek elszántak a végsőkig védekezni. E megbeszélés után rövid ajánlólevelet kaptam az őrnagytól Cshának, Pétervárad parancsnokának címezve, és az egész éjszakán át tartó megbeszélés után hajnalban búcsút vettünk egymástól. E levél óvatosan volt megfogalmazva. Mindenfelől gyanútól övezve (merthogy mindenki ismeretlen természetű politikai ágensnek tartott) bérelt fogaton utaztam – állomásról állomásra. – Pétervárad parancsnoka, Wells szavai szerint keményfejű ember, ezen utóbbi ajánlólevele ellenére, noha megfogalmazóját jól ismerte és tisztelte, gyanakodva fogadott. Nem hitt még a Kossuthnak címzett levelek eredetiségében sem, és csak miután futárt küldött Eszékre, ahol Batthyány Kázmér volt a teljhatalmú kormánybiztos,¹⁴ a tőle kapott válasz után engedélyezte, hogy Péterváradról Belgrádba visszatérhessek.

¹¹ Macaire, a konstantinápolyi Főügynökség ágense. Feltehetően álnév. Ferdinand Mayerhofer egyik jelentése szerint azonos volt Ludwik Bystrzonskival. *Thim* 1930. 493. o.

¹² Budzyński nem valószínű, hogy 1849. január 4-ig értesült arról, hogy két héttel azelőtt Teleki Párizsban megállapodott Dembińskivel annak magyar szolgálatba lépéséről. Dembiński egy nap eltérés híján Budzyńskival egy időben – január 3-án – indult el a távoli Magyarországra, ahová tizenöt nap múlva érkezett meg, s jelentkezett Szemere Bertalan főkormánybiztosnál. A leírt érdeklődés inkább márciusra datálható.

¹³ Ekkor már tudomásuk lehetett arról, hogy a Windisch-Grätz vezette osztrák főserg Jellačić csapataival együtt megszállta Magyarország fővárosát.

¹⁴ Batthyány Kázmér (1807–1854): 1848. szeptember 17-től Baranya megye kormánybiztosa, majd a Kiskunság, Szeged, Szabadka, Zombor valamint Bodrog és Csongrád megyék teljes hatalmú polgári és katonai

Miután visszatértem Belgrádba, az alábbi szóbeli beszámolót tettem Bystrzowskiéknak, majd a szükséges módosításokkal a pátriárkának. Igyekeztem Magyarország helyzetéről általános képet adni, olyat, amelyet az ott töltött rövid idő alatt kialakíthattam. Következtetésem az alábbiak voltak:

A mágnások egy része nem akar teljességgel szakítani Ausztriával és képviselőjéhez küldöttséget menesztett Batthyány Lajos vezetésével.¹⁵ E küldöttségről Pétervárad parancsnoka beszélt nekem hozzáfűzve, hogy sohase szabad Ausztriának hinni.

A szerb lakosság, egy része a Pátriárkával, másik része a Metternich iránti gyűlölete miatt a magyarokkal rokonszenvezett. A csaknem honvédekből álló pétervárad helyőrség¹⁶ közömbös, noha kész lett volna némely, schwarzgelbnek hívott tisztjei meggyilkolására, akik az erődöt át akarták adni az osztrákoknak. A várparancsnok mondta nekem, hogy naponta tartóztat le tiszteket, s nevez ki a helyükre altiszteket. – Ezen utóbbiak izzó hazafiassága és lelkesedése őt is erővel töltötte el. Abban a pillanatban, amikor Péterváradot elhagytam, jött a hír, hogy Bem bevette Kolozsvárt.¹⁷

A döntő többségében liberális beállítottságú német lakosság a magyarokkal tart, de fajlag gyűlöli a szlávokat és emiatt kész lenne kiegyezni Ausztriával, ugyanúgy, ahogyan egy némely mágnás is, akiknél a fajtság fontosabb a függetlenségnél. Az ilyenek tartóztattak le engem Baján. – A pátriárka ezen a ponton, mintha hasonló véleményen lett volna velem.

A katonai és a polgári közigazgatás mindegyike teljes egészében késznek mutatkozott a harcra, miközben Windisch-Grätz Pestre történt bevonulása után a Pátriárka és a szerbek a magyar ügyet lezártak tekintették. Pétervárad parancsnoka az erődbe történt visszaérkezésem pillanatában vette kézhez Kossuth aláírásával ellátott tábornoki kinevezését,¹⁸ amelyet lelkes örömmel és a védelemre kész eltökéltséggel fogadott. Az egész ország biztos abban, hogy Windisch-Grätz nem vonul be a Bánságba, hátában tudva a magyar sereget. – A Pátriárka erre január 16-án úgy reagált, hogy kezében van Jelačić levele, aki kifejezetten azt jelentette neki, hogy 11-én vagy 12-én Baján lesz, és hogy rövidesen kezet nyújt a szerbeknek.

A magyar köznép hangulatát az attól való aggodalom határozta meg, hogy az olasz háború céljából sorozás várható. Már ezzel is magyarítható ellenállási készsége és a Kossuth tetterős tehetségébe, mi több hazafias fortélyosságába vetett végtelen bizalma. Végül mind a hadseregben, mind a köznépben erős az a meggyőződés, hogy törvényesen saját királyukért, Ferdinándért harcolnak az őt trónjáról letaszító zsarnokkal szemben,¹⁹ aki az előbbi által magyaroknak szentesített törvényeket meg akarja semmisíteni.

kormánybiztos. A Szemere kormányban külügyminiszter és ideiglenes földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter. A szabadságharc leverése után emigrál.

¹⁵ Az országgyűlés 1848. december 31-én döntött úgy, hogy fegyvernyugvás megkötése és egyezkedés céljából küldöttség keresse fel Windisch-Grätzet. A küldöttség tagjait – Batthyány kivételével – a császári hadak főparancsnoka csak magánszemélyként fogadta Bicskén, s feltétlen meghódolást követelt tőlük.

¹⁶ A petervárad várőrséget a 32., 33. és a 39. gyalogezred egy-egy zászlóalja, valamint egy honvédszászlóalj alkotta.

¹⁷ Bem tábornok 1848. december 25-én szabadította fel Kolozsvárt.

¹⁸ Csuha Antalt 1849. január 9-én nevezték ki tábornoknak – január 1-jei érvénnyel.

¹⁹ V. Ferdinándot 1848. december 2-án tették le a trónról, s ültették helyébe az ifjú Ferenc Józsefet. A szabadságharc politikai és katonai vezetői továbbra is V. Ferdinándot tartották a Magyar Királyság törvényes uralkodójának.

Ebben az értelemben cseréltek eszmét a péterváradi erődítmény előőrsei a szerb előőrsekkel négy órán keresztül, mialatt arra vártam, hogy engemet, aki Belgrádból jöttem, az erődítménybe beengedjenek.

Ebben a helyzetben arra gondoltam, hogy Bystrzonowski úr azonnal útra kel, s vagy Péterváradon keresztül Debrecenbe siet, vagy ne keltsen gyanút azzal, hogy második franciaként ugyanazon a szerb előőrskön átkel, amelyeken én is, egyenesen a horvát határon fekvő Eszékre megy, és közvetlenül Batthyány gróffal, a magyar kormány teljhatalmú kormánybiztosával lép kapcsolatba. Számomra ismeretlen okok miatt utazását nem tartotta hasznosnak, nyilván azért, mert Kossuth ügyét elveszettek hitte.

A köztem és Bystrzonowski úr között kialakult bizalmatlanság, amelynek okait volt módomban Hercegségednek szóban előadni, lehetlenné tette, hogy a Pátriárkával kialakult kapcsolatomat bármire is felhasználjam. – A Pátriárka rövidesen elhagyta Zimonyt, s úgy vélem, hogy minden közvetítés nélkül maga akart a magyarokkal egyezkedni a köztük és a szerbek között megkötendő fegyvernyugvásról. – Az Wells őrnagy közvetítésével Kossuthhoz eljuttatott üzenetemre adott választ a konzul vette át, de titokban a szerb kormány révén, mert azt a személyt, aki azt hozta, Zimonyban letartóztatták. – A rövid válasz azt tartalmazta, hogy a lehető leggyorsabban kapcsolatba kíván lépni Macaire úrral. Az üzenetet Lenoir úr²⁰ Konstantinápolyba küldte, így annak Hercegséged irodájában kell lennie. Eredetiségében egy pillanatig kételkedtek, merthogy Dembiński tábornok nem tudott róla, noha benne őt is megemlíti. Olyan mondatfordulatok is találhatók benne, amelyeket csak Wells tudott megfogalmazni a vele folytatott beszélgetésem eredményeként. Egyébként kiolvasható belőle a szerbekkel való megegyezés készsége, amelyet az osztrák kormány gondosan eltitkolt, mivel hivatalos olmtüzi lapjában az üzenet tartalmát kiforgatta. – Úgy vélem, hogy a magyarok Macaire úrral akartak szót érteni, akit franciának vélték – mellőzve Dembiński tábornokot, aki iránt Görgey ellenszenve már érzékelhető volt.

Visszatérésemtől fogva a belgrádi kirendeltségen maradván igyekeztem Lenoir úr segítségére lenni, már amennyire Bystrzonowski úr velem szembeni csillapulatlan kelletlensége közepette tehettem. – Május folyamán Iskander úr, később pedig Bystrzonowski úr Magyarországra utazott – ez volt az oka annak, hogy Lenoir úr engem egy ideig visszatartott. – Csak miután Bystrzonowski úr huzamosan Kohlman ezredes²¹ mellett tartózkodott, s szükség lett oly ügynökre, aki Dembiński tábornok mellett²² lenne – a Keleti Ügynökség követelésére, amellyel összecsengett Bystrzonowski úr levelének tartalma is –, küldött engem Lenoir úr új állomáshelyemre.

²⁰ Zwierkowski, Ludwik, álneve Lenoir (1803–1860): a Hôtel Lambert-nek a balkáni államokban és a Kaukázusban tevékenykedő ügynöke.

²¹ Kohlman (Kolmann, Kollmann) József (Josef) (1808–1889): 1846-tól századkapitány az 52. gyalogezredben. 1848 nyarán ezredének 3. zászlóaljával részt vesz a szerb felkelők elleni harcokban. 1848. szeptember közepétől honvéd őrnagy, s Móga altábornagy tábornoki főnöke. 1849 márciusától a IV. hadtest tábornoki főnöke ezredesi rangban, majd e hadtest egyik hadosztályának parancsnoka. Július elejétől a Bánsági Határőrkerület parancsnoka. Bystrzonowski május végétől tartózkodhatott huzamosan Kohlman ezredes mellett. *Bona* 2015. I. 365–366. o.

²² Dembiński Henryk (1791–1864): az 1830/31-es lengyel szabadságharc – litvániai visszavonulásával – nagy hírnévre szert tett tábornoka. E híre révén hívták 1848 végén Magyarországra, s nevezték ki altábornagyi rangban négy magyar hadtest főparancsnokává. Posztjáról a vesztes kápolnai csata után március 3-án leváltották. Április közepétől a szerveződő északi hadsereg parancsnoka volt. Amikor Budzyńskit ügynökként hozzá küldték, már lemondott e posztjáról. Bővebben lásd *Bona* 2015. I. 115–116. o. és *Kovács* 2015. 176–178. o.

II.

1849. június 15-én egy török bárkán, szerény pénzüsszeggel és Kohlman úrnak, valamint Bystrzonowski úrnak címzett levelekkel ellátva keltem át Pancsovába. Az előbbi rendkívül udvariasan fogadott, s osztozott a dolgok állásáról kialakított véleményemben. Miután azonban Bystrzonowski úrral értekezett, irányomban rendkívül rideggé vált, s noha kimerültségem miatt szükségem lett volna pár órás pihenésre, megtagadta tőlem a kvartélyt. Saját költségemen kellett elkocsikáznom, s a teljes kimerültség miatt Szegeden két napot töltvén, csak 21-én érkezhettem meg Pestre.

Demiński tábornok rendkívül kedvesen fogadott, de nem gondolhattam arra, hogy maga mellé vegyen, mert mindennap Bystrzonowski úrba botlottam, akit bosszantott az, hogy a másik fél esetleg elronthatja azt a munkát, amelyért ő volt Hercegséged előtt a felelős. – Azt tanácsoltam hát a tábornoknak, amikor a fővezérségre felkérték, hogy a címmel együtt 4 méltóságot fogadjon el egyszerre.²³ Merthogy rendkívüli befolyása volt Mészáros tábornokra, akit – lévén gyenge ember – az első alaposabb intrika könnyen kiiktathatott volna. Valóban ezen igazságról Demiński tábornok rövidesen meggyőződhetett, mert azon Mészáros által is jóváhagyott tervét, hogy a hadszínteret tegyék át Dél-Magyarországra, távollétében megváltoztatták,²⁴ s lényegében ez volt az oka a későbbi vereségnek. – Csak kerülő úton szereztem tudomást új megbízatásomról, márminthogy menjek Bem tábornokhoz, aki mellé beosztást nyertem. – Bystrzonowski úrtól erről sem hivatalos tájékoztatást, se a hozzá való pénzt nem kaptam meg. Kölcsönpénzzel keltem útra Erdélybe, s erről a Magyarországról gyakran Belgrádba utazó, s onnan visszatérő Carosini úr²⁵ révén tájékoztattam Lenoir urat.

Jędrzejewicz úr²⁶ társaságában július végén érkeztem meg Kolozsvárra, ahol a lengyel légió szerveződött az e céllal Bem által felállított bizottság felügyelete alatt. A Bizottság elnöke egy régi katona, Łoś ezredes²⁷ volt, míg a tagjai Zarzycki alezredes²⁸ és Czechowski

²³ Kossuth 1849. július 1-jén nevezte ki Mészáros Lázárt fővezérré, akinek tábornoki főnöke Demiński altábornagy lett, s ez azt jelentette, hogy az ő akarata érvényesült. Mészáros Lázár (1796–1858): az 5. huszárezred parancsnokaként szolgálva 1848. április 30-án nevezték ki az első felelős magyar kormány hadügyminiszterévé, s május 26-án vezérőrnaggyá léptették elő. A függetlenségi nyilatkozat után lemondott posztjáról, s nyáron vállalt ismét harcéri szolgálatot. Július 29-től a Szegednél összevont főszereg tábornoki főnöke Demiński parancsnoksága alatt. *Bona* 2015. I. 135–136. o.

²⁴ Budzyński itt arra utal, hogy Kossuth július 7-én Cegléden megváltoztatta a Demiński által javasolt, s június 29-én elfogadott szegedi összpontosítási haditervet, s az addig délre küldeni szándékozott IX. hadtestet és lengyel légiót visszafordította, egyesítette a Perczel alá rendelt tartalék (X.) hadtesttel, s az orosz főszereg ellen a Tiszántúlon történő támadásra utasította, azaz, létrehozta a közép-tiszai hadsereget.

²⁵ Giuseppe Carosini, olasz kereskedő, a piemonti-szárd kormány féléhivatalos belgrádi ügynöke.

²⁶ Jędrzejewicz, Antoni Józef (1801–1850): az 1830/31-es lengyel szabadságharc hadnagya. 1848-ban Czartoryski megbízásából Galiciába utazik az ott létrehozott Ügynökség képviselőjének. Valószínűleg 1849 júniusában Pesten csatlakozik Budzyńskihoz. Életrajzát bővebben lásd *Kovács* 2015. 307. o.

²⁷ Łoś, Franciszek Salezy (1796? – 1875): az 1830/31-es lengyel szabadságharc főhadnagya. 1848-ban őrnagyi rangban a lengbergi nemzeti gárda instruktora. 1849. május utolsó hetében érkezik Magyarországra, s jelentkezik Demińskinnél. Egy hónap múlva tovább utazik Erdélybe. Június 5-én Bem Besztercén a lengyel légió szervező bizottságának elnökévé és a lovasság főszervezőjévé nevezi ki ezredesi rangban. *Bona* 2015. I. 396. o. és lásd. *Kovács* 2015. 439–440. o.

²⁸ Zarzycki, Dionizy (1821–?): a cs. kir. hadsereg 30. sorgyalogezerdének katonai összeesküvésben részt vett hadnagya. A 4. honvéd zászlóalj századosaként kerül Erdélybe, ahol Bem 1849. március 29-én őrnagyi rangban kinevezi a Nagyszébenben állomásozó lengyel légió ideiglenes parancsnokává. Június 21-től alezredes. Tagja a légió szervezőbizottságának. *Bona* 2015. II. 398. o. és *Kovács* 2015. 765–766. o.

örnagy,²⁹ a szerveződé légió 2. zászlóaljának parancsnoka. – Strzelecki őrnagy,³⁰ az 1. zászlóalj parancsnoka és Jordan őrnagy³¹ Kemény ezredes³² hadának táborkarához tartoztak. – Jordan személye és elhamarkodott előléptetése lehetett azon egyenetlenkedések oka, amelyeket ezen utóbbi személy civakodásra hajlamos jelleme és anarchikus vérmérséklete keltett. A Bem tábornokhoz való beosztás rendkívül nehéz volt. Ő ugyanis eltávolította maga mellől a legkedvesebb lengyeleket, hogy ne irigykedjenek rájuk a magyarok.

Azért, hogy könnyebben Bem tábornok közelébe kerüljek, Zarzycki alezredes rám bízta a fővezérség sűrűnyét és a lengyel bizottság tábornoknak címzett levelét. E dokumentumokkal keltem útra Marosvásárhelyre, majd miután ott nem találtam Bem tábornokra, tovább Székelykeresztúrra, amely két mérföldre feküdt Segesvártól, ahol egy 15 ezer fős orosz had állt. – Éppen akkor érkeztem oda, amikor az a kis sereg, amellyel Bem az oroszokat megtámadta, vereséget szenvedett. – Megláthattam a teljesen széthullott magyar hadat. Miután a térparancsnok felszólított, hogy térjek vissza a sűrűnnyel, közöltem, hogy megbízható híreket akarok Bem tábornok felől, akit állítólag elfogtak. Valóban sikerült őt bevárnom, s így itt találkoztam vele először szemtől szembe. Pár szót váltottunk csupán. Követtem őt Marosvásárhelyre. Itt még két ízben jelentettek be neki. Kerekperec kijelentette, hogy egyetlen lengyelt se vehet maga mellé. Másnap nagyon udvariasan és kedvesen búcsút vett tőlem, az ajánlva, hogy csatlakozzam a lengyel légióhoz.

Biztos lévén abban, hogy csak így hathatnak a lengyelekre és kerülhetnek esetleg később Bem tábornok közelébe, beléptem a légió 2. zászlóaljába, amelynek hadbírója lett. Miután szorosabb kapcsolatba kerültem Czechowski őrnaggyal, rámutattam a légió tisztjeinek felkészületlenségére és továbbképzésük szükségességére. Mind demokrata beállítottságú fiatalok voltak, akik az idősebbekre, beleértve a katonákat is, irigykedni, előléptetést követelni, pártoskodni, káromkodni ugyan tudtak, de fogalmuk se volt a szolgálatról, s ezzel a katona kedvét is elvették tőle. Az e téren kifejtett munkám, mivelhogy eléggé kedveltek, gyümölcsöző lett volna, s Lengyelországnak is jó katonákat termett volna, ha Kemény ezredes hirtelenjében el nem rendeli a visszavonulást³³ és nem kapunk szomorú híreket Észak-Magyarországról, amelyek nyilvánvalóvá tették azt a szörnyű igazságot, hogy az

²⁹ Czechowski, Leon (1797–1888): az 1830/31-es lengyel szabadságharc őrnagya. Galíciában telepedett le. 1849. május végén jött Magyarországra, s egy hónap múlva tovább utazott Bemhez. Június 5-én Bem kinevezte őt őrnagyi rangban az erdélyi lengyel légió gyalogságának parancsnokává és a 2. zászlóalj parancsnoki tisztét is rábízta. *Bona* 2015. I. 220–221. o. és *Kovács* 2015. 157–159. o.

³⁰ Strzelecki Michał (1816–1863): a cs. kir. hadsereg 31. sorgyalozezredében hadnagy. Összeesküvésbeni részvétel gyanújával öt évig tartják vizsgálati fogságban. 1849 júniusában az erdélyi lengyel légió 1. zászlóaljának őrnagya. Jún. 5-én a légió új szervezési bizottságának tagja. *Bona* 2015. II. 524. o. és *Kovács* 2015. 642–644. o.

³¹ Jordan, Władysław (1819–1891): részt vesz az 1846-os krakkói felkelésben, amelyben megsebesül. 1848 novemberében Bem segédtisztje. Az év végén Párizsba utazik, s közreműködik Dembiński Magyarországra hívásában. Egy ideig Dembiński oldalán szolgál. 1849. július 5-én Bem őrnagyi rangban kinevezi az erdélyi lengyel légió Szervező bizottsága elnökségének titkárává. *Bona* 2015. I. 336. o. és *Kovács* 2015. 308–309. o.

³² Kemény Farkas (1797–1852): 1848 szeptemberétől a Torda megyei nemzetőrség őrnagy. December közepén részt vesz a csucsai szoros védelmében és Bem azt követő ellentámadásában. 1849. január 23-ától alezredesként dandárparancsnok. Kitudnteti magát az 1849. február 9-én Piski hídnál vívott ütközetben. Április 7-én ezredessé léptetik elő, s előbb a gyulafehérvári ostromsereg, majd a kolozsvári hadosztály parancsnoka. A hadosztály zöme jelenik meg augusztus elején Marosvásárhelyen. *Bona* 2015. I. 352. o.

³³ Kemény Farkas ezredes a kolozsvári hadosztály maradványával és a székelyföldi hadosztály töredékével augusztus 14-én rendelte el Kolozsvár kiürítését.

elárult magyar ügy már bukásra ítéltetett. – Az árulás, amelyet már régen előre sejtettek azok, akik tisztán láttak, még nem talált termékeny talajra a magyarok körében. – Csak a magasabb rangú tisztek beszéltek arról, hogy rangjuk biztosítva van az orosz hadseregben és ebben a legőszintébb naivitással hittek. A lengyelekkel szembeni kelletlenségük érzékelhető volt. A jó tisztektől megfosztott jó szellemű, verekedni kész katonák napról napra demoralizálódtak. Ebben a helyzetben hétezeren maradtunk s 26 ágyúval rendelkezünk. – Az oroszok Bánffyhunяд alatt csak két lovasszázaddal, néhány zászlóaljjal és két ágyúval támadtak meg bennünket. Seregünkben leírhatatlan pánik tört ki. Egyedül Czechowski őrnagy zászlóalja tartóztatta fel az ulánusokat. Ezen utóvédben hagyott zászlóaljat csak másnap verte szét a túlerőben lévő ellenség. Az emberek többsége azonban egyenként ismét csatlakozott hozzánk.

A Bem újbóli megjelenéséről szóló hamis hír kissé fellelkesítette és annak reményével töltötte el a katonákat, hogy csatlakozhatnak Kazinczy tábornok tízezer fős hadtestéhez, amely Felső-Magyarországról Dés városába érkezett.³⁴ Szent akaratunk volt hozzá csatlakozni, s a csatlakozásra sor is került a Nagybányától két menetnapra és a már Felső-Magyarországon fekvő Szatmár megyétől három vagy négy menetnapra fekvő Zsibóban.

Alig pihentünk két napot táborozva, amikor a kommandírozó tábornoktól orosz követ³⁵ érkezett a muszkavezető Kornis gróf³⁶ társaságában, aki Görgei tábornok fegyverletételre felszólító levelét hozta.³⁷ Kazinczy mintha Görgei megadásának tényéről kívánna meggyőződni követeket akart küldeni az orosz táborba, a valóságban azonban saját tisztjeit akarta rávenni a feltétlen megadásra. Két magyar tábornoki tisztet jelöltek ki követnek, akikhez lengyelként én is csatlakoztam. Az én voltaképpeni küldetésem azt a célt szolgálta, hogy kitudakoljam a dolgok állását és azt, hogy a magyarokat megadásuk esetén, a lengyelekkel szembeni kötelességükre figyelmeztessem.

A magyarok fogadtatása az egész muszka tábornok részéről a lehető legjobb volt. A kommandírozó Grotenhjelms tábornok³⁸ Désen, miután hivatalosan fogadott bennünket, bajtársaimat titokban pezsgőzni invitálta, amint ezt később bevallották nekem. Ott aztán fűt-fűt ígértek nekik, s megengedték, hogy Görgeihez menjenek.³⁹ Arra azonban felhívták a figyelmüket, hogy fogadni engem Paszkevic⁴⁰ nem fogadhat. A parlamenti meg-

³⁴ Kazinczy Lajos (1820–1849): a 9. huszárezred kilépett főhadnagya. 1848. szeptember 1-jétől főhadnagy, Ivánka Imre őrnagy váci nemzetőr táborának segédtisztje. Októbertől százados, november végétől őrnagy, a 2. utász zászlóalj parancsnoka. 1849. január 11-étől alezredesként az 1. huszárezred és a Központi Mozgó Sereg egyik dandárának parancsnoka. Kitünteti magát a tavaszi hadjáratban. Miután május végén ezredessé léptetik elő, megbízzák, hogy Munkács és Beregszász térségében tartalék hadosztályt szervezzon. Hadosztálya augusztus 6-án hagyta el Munkácsot, és Beregszászon, Máramarosszigeten, Nagybányán át ért Désre. A hadosztály menetközben mintegy 9000 főre növekedett. Gál Sándor ezredes utasítására Zsibóra vonult, hogy az észak-erdélyi sereg maradványaival egyesüljön. *Bona* 2015. I. 344. o.

³⁵ Tyimasev, Alekszand Jedorovics (1818–1893): orosz kapitány, cári szárnysegéd.

³⁶ Kornis József gróf (1829–1890): 1848 októbertől hadnagy a 9. (Miklós) huszárezredben. 1849. március közepétől főhadnagy a VII. hadtestben. Május végétől parancsörtszt a Feldunai hadsereg törzsénél. *Bona* 1998. II. 266–267. o.

³⁷ Ez Görgei 1849. augusztus 16-án Nagyváradon kelt, Stein Miksa ezredeshez intézett levele volt, amelyet azonban a futár tévedésből nem Steinnek, hanem Kazinczynak kézbesített ki. Közli: *Kővári* 2014. 416–417. o.

³⁸ Grotenhjelms, Magnus Johann von (Makszim Makszimovics Grotengelm, 1789–1867): orosz altábornagy, a 2. ulánushadosztály parancsnoka, a Felső-Erdélybe benyomult orosz-osztrák hadoszlop parancsnoka.

³⁹ Abból a célból, hogy meggyőződjének a magyar főhadisereg fegyverletételéről.

⁴⁰ Paszkevic-Erivanszkij, Fjodor Ivanovics (1782–1856): Varsó hercege, a Lengyel Királyság helytartója, az orosz hadsereg főparancsnoka tábornagi rangban.

beszélés semmit sem jelentett. Egy új hadikövettel tértünk vissza a táborba. Én azzal azt a hírt hoztam, hogy a Désen álló orosz erő nem haladja meg a 8000 főt. Ennek ellenére nekünk kell gondoskodnunk magunkról, mert a magyarok megadják magukat. Ezt másnap Kazinczy tábornok hivatalosan be is jelentette. Czechowski őrnagy követelésére megengedte, hogy a 130 lengyel elhagyja a tábort.

A német légió, néhány honvéd zászlóalj és néhány huszárszázad velünk tartott, de a lehető legnagyobb rendetlenségben. A tüzérség, amely nem akarta magát megadni, képtelen volt a rossz utakon az ágyúkat elvontatni. Augusztus 25-én értünk el a Felső-Magyarország közelében fekvő Nagybányára. – Ezzel kezdődik odisszeám az ismeretlen országban, amely november 16-án ért véget, amikor a belga határt átléptem.

Általánosságban véve, nem az anyagi erő hiánya, hanem az anarchikus kormányzás, s ebből eredően a tábornokok fegyelmezetlensége vesztette el Magyarországot. – Oroszország nem anyagi erővel, hanem ügyes demoralizáló képességével győzte le a hatalmas szabadságharcot.

Ausztria, miután hadseregét szétverték, azonnal hírért keltette a muszka segítségnek, hogy az igája alatt sínylődő többi népeket féken tartsa, s ezzel őket mintegy odavetette zsákmányul a magyaroknak. Az ő előrenyomulásukat Bécs felé Buda négyezer fős helyőrsége állította meg, élén Hentzi tábornokkal,⁴¹ no meg azok az ágensek, akik elterjesztették azt a hírt, amelyet nyilván Görgei is intelemül megjegyzett, hogy ha a magyarok nem lépik át saját országuk határát, Oroszország nem mer beavatkozni. Ez tartotta távol Dembiński tábornokot is a galíciai határtól.⁴² – Eközben a kormány kinyilvánítva republikánus érzelmeit,⁴³ mindazokat elveszítette, akik még abban a reményben támogatták, hogy a dinasztíával egészen biztosan nem szakít, a népet és a hadsereget pedig lehűtötte, mivel azok számára republikánus elvek elfogadhatatlanok voltak. – Ez a lépés állította a Görgeit a konzervatív párt⁴⁴ élére és segítette már biztosan akkor is az Oroszország javára történt áruulást.

Olyan hírek kaptak lábra, miszerint Oroszország Konstantin nagyherceget szeretné Magyarország trónjára ültetni.⁴⁵ – Paszkevicz hasonló értelemben elhangzott tudatos célzásai, a muszkák érzékelhető ellenszenvé az osztrákokkal szemben – mindez lassanként azt a vélekedést alakította ki a magyar elmékben és oly befolyással volt a tévhiteket tápláló magyar kormányban is, hogy a háború – az osztrákok követeléseit félresöpörve – befejezhető az Oroszországgal kötött egyezséggel. Ez a körmönfont inszINUÁCIÓ a nagyszámú tábornoki tiszt fejében is táptalajra talált, akik úgy vélték, hogy érdemtelen rangjaikat ezen európai nagyhatalom által legalizálhatják – és akik ily módon életüket egyre

⁴¹ Hentzi von Arthum, Heinrich (1785–1849): 1847-től a cs. kir. hadsereg tábornoka. 1848 őszén a személye elleni bizalmatlanság miatt letartóztatták és Budán elzárták. A császári csapatok bevonulása után Windisch-Grätz Budavár parancsnokává nevezte ki. 5000 fős helyőrség élén védte a várat.

⁴² Dembiński az északi hadsereg parancsnokaként valóban tervezte, hogy betör Galíciába, de ettől a kormány 1849. május 5-én eltiltotta. Bem is károsnak tartotta Dembiński tervezett vállalkozását, mert az ürgyűl szolgálhatott volna a galíciai lengyel nemesség kiirtására, amelyre 1846-ban már kísérlet történt.

⁴³ Az utalás nyilvánvalóan Szemere Bertalan miniszterelnök 1849. május 2-án előadott kormányprogramjára vonatkozik, amelyben kormányát forradalmi, demokráciai és republikáni irányúnak mondta.

⁴⁴ Itt természetesen nem a magyar konzervatívokról, hanem a Kossuth parlamenti ellenzékét képező ügynevezett békepárttól van szó.

⁴⁵ Konstantin orosz nagyherceg (Konsztantyin Nyikolajevics) (1827–1892): I. Miklós cár fia, részt vett a magyarországi hadjáratban. A mendemondának az lehetett az alapja, hogy az augusztus 5-ei kormányulésen megfogalmazott államirratban felajánlották a magyar koronát a Romanov-háznak.

inkább kímélték. – Görgei kipróbált hadseregének elkülönítése az újonnan felállított fiatal alakulatoktól, a cél nélküli fárasztó menetek, a jelentéktelen ütközetek kimerítették az altiszteket és a katonákat, míg Görgei hamis hadijelentései növelték saját hírnevét. – Ily módon a kormány gyengesége, a közigazgatás ziláltsága, a körmönfont propaganda és a mesterkéltszka inszINUÁCIÓ mindent demoralizált, és a magyarok döntő csata nélkül⁴⁶ tették le a fegyvert a muszkák előtt abban a reményben, hogy azok kiállnak mellettük, mi több még a függetlenségükért is síkra szállnak. A muszkák azonban ügyesebb katonai hadművelet és anyagi erőfeszítés nélkül győztesen kerültek ki abból a harcból, amelyben legalábbis az első invázióig menthetetlenül kudarcot kellett volna vallaniuk.

Nem maradt más hátra számomra, mint hogy rövid portréban jellemezzem azokat a személyeket, akikkel Hercegséged ügynökei még érintkezhetnek. – E személyek részben számomra kevésbé ismertek, de ott voltam azon a színen, ahol a nevükhöz fűződő cselekmények folytak. Amennyire lehet, mindezt röviden és tartalmilag sűrítve teszem. – Többeket ismertem személyesen.

KOSSUTH. Nemes jellemű ember, de politikai vezetőnek gyenge. Hagyta magát félrevezetni azon illúzió által, hogy Görgei rendkívül tehetséges. Képtelen volt megbüntetni a kápolnai csatában tanúsított fegyvelmeztlenségéért. Később hagyta, hogy a fejére nőjön és tartani kezdett tőle. Nővére és felesége beleárthatta magát a politikai ügyekbe, akik iránt gyengéd elnézéssel viseltetett. Ez volt a meghatározó oka annak a bizalmatlanságnak, amely közte és Dembiński között támadt, s amely az események egész menetére is rossz hatással volt. – Kossuth azonban ma sokat nyerhet tapasztalatait mérlegelve. Már kész volt, s ebből nem csinált titkot, leszámolni republikánus eszméivel Magyarország függetlensége érdekében. Egyébként nagy szónok és agitátor. Az értelmes és hiátusait látó magyarok a maguk O'Connellének⁴⁷ hívják őt. Hiúsága ellenére is, mely a közönséges emberek tulajdonságjegye, kész nemes fennkölttségében mindent feláldozni a hazájáért.

BATTHYÁNY KÁZMÉR volt külügyminiszter, a legjobb hazafias érzelmei ellenére is könnyen aláveti magát a magyar főurakat jellemző előítéleteknek. Gyűlölettel, legalábbis megvetéssel viseltetik a Magyar Királyságban lakó más nemzetiségekkel szemben. Ez volt az oka annak a szörnyű és országvesztő késedelmeskedésnek, amelynek végén megadták azokat az engedményeket, amelyeket az románok és a szerbek követeltek. Irodájában előszeretettel alkalmazta azokat a szokásokat, amelyek Ausztria politikáját jellemezték. Tudatosan halogatta azokat az ügyeket, amelyek ott felhalmozódtak, ami Magyarországnak sok kárt okozott az adott helyzetben. Eltávolítani igyekezett azon embereket Kossuth környezetéből, akik a szerbekkel tárgyalni igyekeztek. Kossuth könnyebben hajlott az engedmények megadására, mert mindennél erősebb volt benne a dinasztia gyűlölete. Kossuth barátjaként sem osztotta annak véleményét, nem annyira meggyőződésből, mint inkább a családi szokásoknak engedve. A politikai intrikák tekintetében felesége⁴⁸ rossz hatással volt rá, ezzel is szaporítva politikai hibáit. – Dembiński

⁴⁶ Budzyński hallgatással mellőzi az augusztus 9-ei temesvári vereséget, amelynek legfőbb okozója Dembiński volt.

⁴⁷ O'Connell, Daniel (1775–1847): ír politikus, a Fiala Írország mozgalom megalapítója, a katolikusok egyenjogúsításának élharcosa a brit parlamentben.

⁴⁸ Keglevich Augusztia grófnő.

tábornokot nem szerette, s inkább Görgeit támogatta.⁴⁹ Egyébként nem nagy barátja a lengyeleknek, legalábbis nem bízott bennük, minthogy a szláv népfajhoz tartoznak. Ám Hercegséged iránt személyesen mindig jó szívvel viseltetett. Neve mindig tiszteletet kelt Magyarországon, amelyet Bátyja kivégzése⁵⁰ még inkább fokozott.

GÖRGEI. Hirtelen felemelkedése okozta ezen ember vesztét, miután hiúvá tette, amelyet a bécsi osztrák újságok még inkább ügyesen tápláltak. E hiúság vezetett oda, mint mondják, hogy levelezni kezdett a muszka tábornokokkal, s magával Paszkeviccsel is, s hogy higgyen a muszkák nem hivatalos ígéreteinek. Csatlakozva a konzervatívokhoz, majd azok élére állva átvette tőlük a más nemzetek iránti gyűlölködést. – Energikusságát tekintve felülmúlta a többi tábornokot és a magasabb beosztású magyar hivatalnokokat. – A kápolnai csata után maga mondta: „Demiński helyében agyonlövetném Görgeit”, a Debrecennél, ahol Nagysándor⁵¹ hétezer fős hadával tíz órán át derekasan tartotta magát a sokszoros muszka túlerővel szemben, a csatától egy mérföldre állva azt mondta Nagysándor futárjainak: „Tapodtat se mozdulok, látni akarom, ahogy e hős, Demiński kedvence, egymagában boldogul.”

DEMBIŃSKI. A Pesther Zeitung szeptember hónapban akként jellemezte Demiński tábornokot, hogy a négy fal közötti csendben kiváló haditerv kidolgozására képes, de harci zajban és szenvedélyek összecsapása közepette képtelen nagy hadsereget vezetni. És ez igaz. Az energikusság hiánya, ez minden, amit Demiński tábornok szemére lehet vetni. Emellett túlságosan is lengyelekkel, ráadásul fiatalokkal vetette magát körbe, akik őt agyondicsérték. Kossuth pártfogoltjait büszkén eltávolította, s ezzel kiváltotta az elnök feleségének, nővérének,⁵² de leginkább Batthyány feleségének gyűlöletét. Amikor Görgei leváltását elhatározták, belement abba, hogy Mészáros utazzon a parancsnokság átvételére. Görgei óva intette Mészároshoz, hogy a közlekedési útvonalakat elvágták, s hogy a muszkák elfoghatják. Mészáros ijedten visszafordult,⁵³ miközben másnap Görgei jelentései biztonságban megérkeztek. E küldetésre más embert kellett volna kijelölni és az utasítást energikusan végrehajtani. A magyarok azt tartják Demiński tábornokról, hogy mint ember a legcsekélyebb rokonszenvvel se viseltetett a magyarok iránt. Csak Görgei árulása kezdi a magyarokat arról meggyőzni, hogy ő volt az egyetlen férfiú, aki őket megment-

⁴⁹ Ez nyilvánvaló tévedés, Batthyány – Vukovics Sebő emlékiratainak tanúsága szerint – kimondottan gyűlölte Görgeit.

⁵⁰ A szintén 1807-ben született Batthyány Lajos nem bátyja, hanem csak távoli rokona volt Batthyány Kázmérnak.

⁵¹ Nagysándor József (1803–1849): 1849. április 30-tól az I. hadtest parancsnoka. Május 2-ától tábornok. A feldunai hadsereg visszavonulását Tokajtól oldalvédként ő fedezte, s augusztus 2-án 10 000 fős hadtestével Debrecennél ütközetet vívott a többszörös túlerőben lévő orosz fősereggel. Görgei messze volt ahhoz, hogy segítséget tudjon nyújtani Nagysándornak, akiről úgy vélte, hogy kitér az összecsapás elől.

⁵² Kossuth felesége, Meszlényi Terézia volt. A szabadságharcban Kossuth lánytestvére, Zsuzsanna vállalt aktív szerepet főápolóként.

⁵³ Mészáros Lázár július 2-án személyesen vitte gőzhajón a Görgei leváltásáról és saját személyének a magyar hadsereg főparancsnokává történt kinevezéséről szóló, Kossuth által láttamozott levelet, valamint azt, hogy a hadsereg vonuljon Szeged térségébe. A Komáromnál aznap folyó csata és a folyóparton mozgó ellenség hírére azonban dolgavégezetlenül visszafordult Pestre.

hette volna. Ezt nagyon bölcs emberektől hallottam. Dembiński hírneve napról napra nő. Csak azt vetik a szemére, hogy túlságosan korán visszavonult Szegedről.⁵⁴

BEM TÁBORNOK. A Pesther Zeitung, amely a fentebbi véleményt Dembiński tábornokról megfogalmazta, bizonyos fokig találóan úgy jellemezte Bemet, hogy nagy a kis háborúban, s túlságosan kicsi a nagy háborúban, tüzértábornokként viszont páratlan. Szervezőképességének hiányával magyarázható, hogy a második erdélyi hadjárata nem teljesen ért fel az elsővel. Jóllehet a tábornok áprilisban még panaszkodott a tisztek hiányára, de seregében sokkal szaporábbak voltak az előléptetések, mint másutt. Lehet, hogy állandó hadi vállalkozásai miatt nem maradt elég ideje a szervezésre, s e tekintetben nem talált olyan embert, aki helyettesíthette volna őt. – Azt vetik e tábornok szemére, hogy a muszkák betörése után nem vonta össze erőit, hanem kisebb csapatokkal vetette rájuk magát, amelyek nem tudták megtartani a teret. Nekem az a véleményem, ha Bem tábornok két-három ezer embere helyett, rögtön a rosszul szervezett húszezer fős hadával támadta volna meg a muszkákat, az nyomban szétforgácsolódt volna, s Erdély azonnal elesik. Bem tábornok két-három ezer fős csapatait a moldvai, havasalföldi, bukovinai határ mentén sorakoztatta fel, s azokkal mindig máshol támadta meg a muszkákat, s mozdulatainak gyorsasága személyes mozgásának gyorsaságától függött. Ha mindenütt sikerült volna az, ami Moldvában,⁵⁵ végtére demoralizálta és visszavonulásra készítette volna a muszkákat oda, ahonnan jöttek, s ez az egész hadjáratra rendkívüli kihatással lett volna. Íme a következő szavakat mondta nekem minderről: „Az látszik, hogy a muszkák nem akarnak verekedni, akárcsak a magyarok, akik ha nem fordítanak hátra arcot, a csata csak a tüzéségre korlátozódik, amely jó és amellyel fölényben vagyok. Így vertem meg 1500 emberrel 6000 embert Moldvában, vettem birtokba raktárakat, ejtettem számtalan foglyot, míg a had maradéka szétfutott.” Segesvárnál nyolc órán át tartott az ágyúzás, és miközben a muszkák sok embert, köztük két ezredest is veszítettek az ágyútűztől, az orosz ágyúk alig tettek kárt a magyarokban. A szárnyon megjelent 60 kozák ijesztett rá harsány lármát csapva 240 huszárra,⁵⁶ amely futásával magával ragadta a többieket is. A muszkák akkor Bem egész táborukat elfoghatták volna, de vagy azért, mert csapdától tartottak, vagy azért, mert parancsuk volt rá, hogy megerősített állásukat ne hagyják el mindaddig, míg Felső-Magyarországon a dolog el nem dől, nem üldözték őt. – Bem tábornok szeretett politikai szerepet játszani, s mint Richelieu bíboros⁵⁷ költő is szeretett volna lenni. Legfőbb ideája az volt, hogy a kompromittált Törökországot akarata ellenére

⁵⁴ Dembiński augusztus 1-jén és 2-án úrítette ki harc nélkül Szegedet, majd az előírt haditervet semmibe véve nem Aradra, hanem Temesvár felé vonult vissza.

⁵⁵ Bem 1849. július 23-án üttöt be Moldvába egy 2300 fős különítménnyel, s noha zavart okozott, célját, hogy a románokat föllázza az oroszok ellen, nem tudta elérni, s pár nap múlva visszahúzódni kényszerült Erdélybe.

⁵⁶ A magyarok balszárnyán álló két huszárszázadra nem hatvan kozák ijesztett, hanem a frissen érkezett nehézűteg által támogatott négy dzsidásszázad támadt. A segesvári ütközetben Grigorij Javlevics Szkarjatyin tábornok esett el és Krasznokutskij kapitány sebesült meg a magasabb rangú tisztek közül.

⁵⁷ Richelieu, Armand Jean du Plessis de (1585–1642): bíboros, francia államférfi. Richelieu irodalommal is foglalkozott s pártfogója volt az íróknak, művészeknek. Bem az 1830/31-es szabadságharc idején ki nem állhatta a „firkászokat”. Az emigrációban – nyilván Adam Mickiewicz és Juliusz Słowacki tekintélyének hatására – megváltozott róluk a véleménye, s maga anyagilag támogatta Józef Krystyn Ostrowski verseskötetének megjelenését. Lehet, hogy Budzyński Bemnek hadvezéri improvizációs tehetségére utal. Adam Mickiewicz költői improvizációról volt híres.

is háborúba sodorja Oroszországgal. Erről nekem említést is tett, s mai hitehagyásának is részben e terv megvalósítása a célja. Magyarországon rendkívüli hírnévre tett szert. Nem vette magát körbe lengyelekkel, s a magyarok ezért is tartják a mai napig a saját emberüknek. – Hercegséged iránt mindig tisztelettel viseltetett, hozzátéve, hogy csak azokat nem szerette, aki Hercegségedet körbevette, azaz Bystrzonowski és Chrzanowski⁵⁸ urakat. Ez utóbbi iránti ellenszenvet tehetségének természetéből fakad, amely mindenfajta vas-kalaposágot gyűlöl. Végül azonban leszögezte, hogy szüksége van régi tisztekre, hogy a hadimesterségben járatlan fiatal tisztek mindent elrontanak. Ezt Jordannal kapcsolatban mondta.

ZARZYCKI ALEZREDES. Bem kedvence és hitehagyásban is követője. Szerfelett becsvágyó, de ügyes és tehetséges, rendkívül energikus tiszt. Emiatt a lengyelek egyáltalán nem szeretik. Bem tábornok és ő még rendkívül hasznára lehetnek az ügynek, különösen akkor, ha a keleti kérdés nem oldódik meg. – Czaykowski úr az egyetlen ember, aki iránt Bemnek bizodalma van. Ha a dolgok nem romlanak meg – e két ember egyetértése még sok jót eredményezhet. – Bem tábornok különösképpen kedveli Iskandert,⁵⁹ aki, mint ezt Bălcescutól megtudtam,⁶⁰ megmentette az életét. Bălcescu úr ezt magától Bemtől hallotta. Zarzycki az egyetlen ember, aki nincs híjával a szervezési képességeknek. – Emellett szerelmi viszonyt folytat Kossuth hűgával.⁶¹ Ez volt az egyik oka annak, hogy Bem szívesen alkalmazta őt.

Néhány szót még Magyarország jelenlegi állapotáról, ahogy ez vándorlásaim során kialakult bennem.

Azok a mágnások és kereskedők, akik az utóbbi hadjárat során Ausztria mögé felsorakoztak, s Kossuth és rendszere bukását teljes szívből kívánták, mára teljesen csalódtak elvárásaikban. A mágnások büszkeségét sértették a gyalázatos kivégzések, s magyar nemzeti mivoltukat fájdalmasan érintette az, hogy Magyarországot kitörölték a Monarchia térképéből. Ezért azok, akiket Schwarzenberg patriótáinak⁶² vagy másként Pecsovicsoknak⁶³ hívtak, ahogy eleinte még a kivégzéseket is tetszéssel fogadták, most azokra és a kormány minden rendeletére nincs más szavuk, mint a káromkodás. – Pest

⁵⁸ Chrzanowski, Wojciech (1793–1861): az 1830/31-es szabadságharc tábornoka. Az emigrációban Czartoryski híve volt. 1848 őszén Kossuth Magyarországra akarta hívni, de Chrzanowski elhárította a kérést. Itáliába utazott, ahol a 1848 és 1850 között a szárd-piemonti hadsereg tábornoki főnöke volt.

⁵⁹ Iliński Antoni Aleksander, Iskander pasa (1814–1861): kadétként, majd a Litvániai–Ruténiai Légio hadnagyaként részt vett az 1830/31-es lengyel szabadságharcban. Az emigrációban 1844-ben csatlakozott Czartoryskihoz, aki ügynökként Tulcsába a nyekraszovista kozákok közé küldte. 1847-ben árulás folytán Isztambulban bebörtönözték. Ekkor tért át a mohamedán hitre, majd Muhamed Iszkander Illahiként az oszmán hadsereg őrnagya lett. 1849. május közepén Mehádiában szolgálatra jelentkezett Bemnél. Őrnagyi rangban Pancsova térparancsnokságán szolgált. Július 16-án kinevezik a megalakítandó román légio főfelügyelőjévé. Mivel a légio nem jön létre, Ilińskit Bem táborkarába osztják be. A temesvári csata után Bem alezredessé nevezi ki, s az ő kíséretében lépi át az Oszmán Birodalom határát. *Bona* 2015. I. 324 o. és *Kovács* 2015. 282. o.

⁶⁰ Bălcescu, Nicolae (1819–1852): a román forradalmi emigráció képviselőjeként a román–magyar megbékélés, kiegyezés szószólója az ezzel kapcsolatban a magyar kormánnyal folytatott tárgyalásokon.

⁶¹ Kossuth Emília nevű hűgának egy Zygmunt Żuławski nevű lengyel emigráns volt a férje. A mendemondának ez lehetett a forrása.

⁶² Schwarzenberg, Felix zu (1800–1852): 1848 novemberétől osztrák miniszterelnök és külügyminiszter. A magyarországi kegyetlen megtorlás egyik kezdeményezője.

⁶³ 1839 óta a magyar konzervatívok gúnyneve Pecsovits Ferencről, aki a Tolna megyei követválasztáson Festetics Rudolf gróf tisztartójaként étellel, itallal látta el az összegyűlt kisnemességet.

lakosai, akiket Kossuth Szeged népéhez intézett beszédében megátkozott,⁶⁴ mert híján vannak a hazafias érzelmeknek, s akik az osztrákokat valóban tárt karokkal fogadták, ma még elégedetlenebbek, mint azelőtt. Nemcsak a Kosstuh bankók megsemmisítése okozta veszteség vágott az elevenjükbé, de még inkább a pénzben, mi több áruban – katonáknak szánt posztó – kivetett hadisarc.⁶⁵ Ha Kossuthot még nem is áldják, fájjalják a szabadságharcban játszott szerepüket. – Maga a Wiener Zeitung sem rejtette véka alá, hogy Pest a bús elégedetlenség képét mutatja. – A nap mint nap ismétlődő kivégzések csak fokozzák ezt, a katonai kormányzás és a tisztek visszaélései mindezt még inkább elviselhetetlenné teszik. – A polgárok, akik önként énekelték „Gott erhalte den Kaiser Franz Josef” – most ezt naponta hallhatják a kávéházakban a tisztek parancsára, s emiatt nem járnak oda. Olyannyira nem, hogy a kávéház-tulajdonosok követelésére, a kormány kénytelen volt rendelkezni megtiltani a tiszteknek az ilyesfajta szórakoztatást.

A középosztály, amely érületében a leghazafiasabb, a félelemkeltés közepette se tudja elfojtani érzelmeit és a falun folyó beszélgetések beillenek lázításra felszólító felhívásoknak is – a Bemről, a törökökről, az európai háborúról szóló mesék reménykeltőek s a legszigorúbb tiltások ellenére is sok fegyvert elrejtettek.

Ami a népet illeti, a Kossuth bankók beszolgáltatása őt érintette legérzékenyebben, mert egész évi bőkezű munkájában megrövidítettnek érezve magát, nekikeseredetten készen áll egy új háborúra. Körében tisztelettel ejtik ki Kossuth és Bem nevét. Több napon át bujkálva egy-egy magyar faluban egyetlen egy feljelentőre, egyetlen egy áruóra se találtam. Az útlevelekre vonatkozó kormányrendeletek dacára egyetlen egy magyar faluban, de még városban sem kérték azt – holott öltözékemről is sejtették, hogy gyanús vagyok. A Stuhlrichterok,⁶⁶ ahogy a kormány új kipróbált barátait hívták, nem mertek bennünket zaklatni a néphangulat miatt, amelytől ők maguk is féltek. Október végén még szétvert huszárcsapatok is kóboroltak az országban, amelyek különösen az úgynevezett Pecsovicsokat sarcolták meg. Felszámolásukra nem volt kellő katonai erő. Lehet, hogy Ausztria, ha hosszabb békés időszak köszönt rá, mindezen elemeket ráncba szedi, de az biztos, hogy az első adandó alkalommal társadalmi robbanás várható.

Az elmúlt eseményeket még nem lehet pontosan értékelni, jóllehet az igazi magyarok körében, vagyis a középosztályban még a más nemzetekhez való viszonyulással kapcsolatban is egészséges vélemények hangzanak el. – Kossuth befolyása mindig nagy lesz, de a középosztály nem dicséri hirtelen reformjait és úgy véli, hogy ügyének élére többet mondó és ősbibben csengő nevet igényel. – Batthyány Lajost mindenki fájjalja. Úgy vélik, hogy öcsénél tehetségesebb volt.⁶⁷ De mindezen elemeket csak egy szerencsés belső körülmény forraszthatja egygyé. Vagy esetleg Bem első kalandor vállalkozása, ha megjelenne körükben. E megjegyzést nem mint bekövetkezhető eseményt említtem. Róla azért szólok, hogy Magyarország állapotára és a Bemhez való viszonyára rávilágítsak.

Párizs, 1849. december 5-én.

Wincenty Budzyński

⁶⁴ Kossuth 1849. július 11-én Szegeden mondott beszédéből csak töredékeket ismerünk, de ezek egyikében sincs szó arról, hogy Kossuth megátkozta volna a pestieket.

⁶⁵ Ez utóbbit Julius Haynau tábornagy először a fővárosi, majd valamennyi magyar zsidó közösségre vetette ki.

⁶⁶ Idegen tisztviselők gúnyneve. A Stuhlrichter eredeti jelentése szolgabíró.

⁶⁷ Lásd a 42. jegyzetet!

BIBLIOGRÁFIA

- Bona* 1998. *Bona Gábor*: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. II. k. Budapest, 1998.
- Bona* 2015. *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek az 1848/49. évi szabadságharcban. I–II. k. (Negyedik, bővített kiadás). Miskolc, 2015.
- Kovács* 2015. *Kovács István*: Honvédek hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona 1848–1849. Budapest, 2015.
- Kővári*: Erdély *Kővári László*: Erdély 1848–1849-ben. S. a. r. *Somogyi Gréta*. A bevezető tanulmányt írta *Hermann Róbert*. A jegyzeteket írta *Hermann Róbert* és *Somogyi Gréta*. A német és francia nyelvű szövegeket ford. *Hermann Róbert*. A latin nyelvű szövegeket ford. *Veszprémy László*. A román nyelvű szövegeket ford. *Somogyi Gréta*. Budapest, 2014.
- Thim* 1930. *Thim József*: A magyarországi 1848–49-iki szerb fölkelés története. (Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez. 3. k.) Budapest, 1930.

István Kovács

THE MISSION OF WINCENTY BUDZYŃSKI (BIBERSTEIN) IN HUNGARY

(Abstract)

Wincenty Budzyński, the injured officer of the Polish revolution of 1830–1831 joined the conservative wing of the Polish emigration lead by Prince Czartoryski in Paris. He travelled to Hungary as Czartoryski's agent in order to connect Lajos Kossuth. As it turns out from his report written to Czartoryski in the end of 1849, his mission had little result. In the source which he wrote serving as the judge-advocate of Polish Legion 2 of Transylvania he reports about the withdrawal of the remainders of Hungarian army of Transylvania from Cluj Napoca to Jibou, then about the surrender there, and apart from the generals Bem, Dembiński and Zarzycki, he also characterises several members, for example Görgei and Kossuth, of the Hungarian military elite.

István Kovács

DIE ENTSENDUNG VON WINCENTY BUDZYŃSKI (BIBERSTEIN) NACH UNGARN

(Resümee)

Wincenty Budzyński, verwundeter Offizier des polnischen Freiheitskampfes von 1830/31, schloss sich dem konservativen Flügel der polnischen Emigration von Herzog Czartoryski in Paris an. Er kam als sein Agent nach Ungarn, um mit Kossuth in Kontakt zu treten. Wie aus einem Briefbericht Ende 1849 an Czartoryski hervorgeht, war seine Mission mit geringem Erfolg verbunden. Als Auditor des 2. Bataillons der Polnischen Legion in

Siebenbürgen berichtet er in der veröffentlichten Quelle über den Abzugs des Rests der Siebenbürgischen Armee von Kolozsvár (Klausenburg) nach Zsibó (Siben) sowie über die dortige Waffenniederlegung. Zudem charakterisiert die Quelle mehrere Mitglieder der ungarischen politischen und militärischen Elite, darunter Kossuth und Görgei.

István Kovács

LA MISSION DE WINCENTY BUDZYŃSKI (BIBERSTEIN) EN HONGRIE

(Résumé)

Officier blessé dans la guerre d'indépendance polonaise de 1830–1831, Wincenty Budzyński a rejoint à Paris l'aile conservatrice de l'émigration polonaise conduite par le prince Adam Jerzy Czartoryski. Budzyński est arrivé en Hongrie comme un agent du prince afin de prendre contact avec Kossuth. Comme il ressort de son courrier écrit à Czartoryski à la fin de 1849, sa mission ne fut pas couronnée de succès. Dans cette publication de source, il relate, en sa qualité de juge militaire du 2ème bataillon de la légion polonaise de Transylvanie, le retrait du reste de l'armée transylvanienne de Kolozsvár à Zsibó et sa reddition. Outre Bem, Dembiński et Zarzycki, Budzyński décrit le caractère de plusieurs personnages de l'élite politique et militaire hongroise dont Kossuth et Görgei.

Иштван Ковач

МИССИЯ ВИНСЕНТА БУДЗИНСКОГО (БИБЕРШТЕЙНА) В ВЕНГРИИ

(Резюме)

Винцент Будзинский, раненный офицер польской войны за свободу 1830/31-их годов, присоединился к консервативному крылу польской эмиграции в Париже, которую возглавлял князь Чарторыйский. Он попал в Венгрию в качестве агента князя, чтобы связаться с Кошутом. Как выясняется из его доклада, написанного Чарторыйскому в конце 1849-ого года его миссия имела незначительный успех. Будучи военной судьей 2-го Трансильванского польского батальона в опубликованном источнике он даёт отчёт об отходе остатка Трансильванской армии из Клуж в Жибо, затем о тамошней капитуляции, характеризует многих членов венгерской политической и военной элиты, помимо Бем, Дембинский, и Зажицкий, включая также Кошута и Гёргеи.